

Arbetsmaterial

Donald Broady

INTRÅDET.
Om litteraturkritik
som "intellektuellt fält"

1984

**Forskningsgruppen
för läroplansteori
och kultureproduktion**

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm · Institutionen för pedagogik

Donald Broady

INTRÅDET.
Om litteraturkritik
som "intellektuellt fält"

1984

Utkast våren 1984.

Forskningsgruppen för läroplansteori och kultureproduktion
Högskolan för lärarutbildning, Institutionen för pedagogik
Box 34103
100 26 Stockholm

Förord

Litteraturen flyr politiken. På åttiotalet har dokumentär och realism blivit passé. Politisk medvetenhet har lämnat plats för språklig. Så har det sagts på kultursidorna, bl a i sommarens DN-debatt om dikten och dokumentären.

Hur har denna sanning producerats?

Inom författarkåren är den långtifrån självklar, inte ens bland dem som oftast utpekas som representanter för den nämnda omsvängningen. Stig Larsson har låtit bekantgöra att han betraktar sig inte som modernist utan som realist samt att det skrivs för lite bra realistisk litteratur här i landet. Lars Norén vållade i höstas bestörtning med sitt beslut att tills vidare, på grund av åsiktspolisiära inslag i den tidningsdebatt där "Norénvågen" tagits till intäkt för den politiska dramatikens reträtt, inte skriva för svenska scener. I ett radiosamtal för ett år sedan gav en annan av de då mest uppburna författarna, Ernst Brunner, sin bild av ett uppdrag för Bonniers och Alba:

"Jag har åtagit mig att under några år utse pristagare för stipendiet "Yngre och nyare författare" och där kommer jag i kontakt med den litteratur som man kunde kalla en experimenterande prosa. Det är en hel uppsjö yngre författare som nu släpps fram av förlagen. Jag kan väl räkna till ett tjugotal verk som jag läst som kunde kallas krångliga böcker och ingenting annat. Jag tror att det är en medveten förlagspolicy, eftersom minst lika många politiska romaner inkommer i manusform men ingen av dessa politiska romaner antas för publicering utan man söker sig nya vägar genom att anta många gånger ofärdig litteratur i hopp om att författaren framöver kanske ska kunna ingå i det man vill se som en ny trend inom den yngre svenska litteraturen."

Förlagsbranschen torde, jämte vissa dominansförhållanden bland litteraturkritiker i Stockholm, ha bidragit till att det blivit möjligt att tala om ett nytt litterärt klimat i vilket "den kollektiva och privata verkligheten har övergivits till förmån för ett engagemang i Texten, den rena litteraturen, som bara har en relation till sig själv och strävar efter det rena uttrycket, befriat från all mening", för att citera den SvD-recensent som 9.9.83 skrev om en debutroman av en jämnårig litteraturkritiker vid samma tidning, Mats Gellerfelt.

Det följande bidraget till en sociologisk förklaring av detta klimatskifte utgår från en läsning av huvudstadstidningarnas kultursidor som Mikael Palme och jag, inspirerade av den franske antropologen och sociologen Pierre Bourdieu, företog 1980-82. Sedan dess har Mikael Palme varit bosatt i Moçambique och det har visat sig svårt att per telegrafisk förbindelse och osäker postgång åstadkomma en gemensam text. Många av tankarna i det följande är dock lika mycket Mikael Palmes som mina egna. Därför pronomenet "vi".

Däremot har vi haft tillfälle att tillsammans och var på sitt håll arbeta med några svenska utgåvor av och om Bourdieu. För att inte den följande framställningen skall tyngas av sociologisk apparatur och referenser till Bourdieus och hans medarbetares arbeten - i synnerhet som det är deras arbetssätt snarare än enstaka begrepp eller analyser som inspirerat oss - hänvisas den intresserade läsaren till en kommande

översättningsvolym Kultursociologiska texter. I Nordisk Forum Vol 18, No 2 1982, har vi översatt Bourdieus föredrag "Hur frigöra de fria intellektuella" och skrivit en kort introduktion till hans sociologi om intellektuella fält. I Skeptron 1, maj 1984, har vi översatt de första hundra sidorna (dvs det nyskrivna partiet) ur Bourdieus senaste bok Ce que parler veut dire. Fler översättningar skall följa. Från adressen nedan kan en del rapporter rekvireras, bl a Noteringar om Pierre Bourdieus kultursociologi; Dispositioner och positioner. Ett ledmotiv i Pierre Bourdieus sociologi; Pierre Bourdieus kultur- och utbildningssociologi. En introduktion.

Alla synpunkter är välkomna. Det följande är ingen färdig text utan en fingerövning, vårt första försök att pröva Bourdieus fältbegrepp på ett empiriskt material.

Donald Broady

Forskningsgruppen för läroplansteori och kultureproduktion

HLS, Inst f ped

Box 34103

100 26 Stockholm

Arbetet med Bourdieus kultursociologi har till största delen finansierats av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.

1. Fältbegreppet

Låt oss betrakta litteraturkritiken som ett "intellektuellt fält" i Pierre Bourdieus mening.

Ett fält har uppstått där människor strider om något gemensamt, något specifikt som står på spel inom just detta fält: inom litteraturkritikens fält förmodligen framför allt frågan om hur litteratur och litteraturkritik bör skrivas. Specifika investeringar avkrävs den som ger sig in i spelet. Han eller hon måste ha lärt sig tillräckligt mycket om tidigare och aktuella litterära fejder för att urskilja de rätta frågeställningarna, man måste ha lärt sig tala, tänka, skriva på vissa sätt, ha lärt känna de rätta människorna. För att bli igenkänd och erkänd som t ex litteraturkritiker måste nykomlingen vidare ha demonstrerat att han accepterar bestämda grundläggande föreställningar - i synnerhet att det är värdefullt att strida om vad god litteratur eller god litteraturkritik är - vilka omfattas av alla som deltar i spelet. Specifika vinster (erkännande, publiceringsmöjligheter, arbetstillfällen vid kulturredaktioner) finns att hämta inom fältet. En för fältet specifik typ av "symboliskt kapital" är grunden för makten och fördelningen av auktoritet. De deltagare som är bäst rustade med sådant kapital är benägna att utveckla strategier för bevarandet av status quo, så att spelet kan fortsätta som förut, och att låta de underförstådda reglerna och förutsättningarna för spelet - "doxan" - förbli outtalade. Dessa "ortodoxa" deltagare kan dock tvingas att överge sin tystnad och övergå till "ortodoxins diskurs", nämligen då nya pretendenter - de "heterodoxa" - träder in och sätter de förras dominans i fråga; då gäller det att återställa den tysta uppslutningen kring doxan.

De författare, kritiker och andra som befolkar det litterära fältet kan således ha delade meningar om vad god litteratur är och bör vara - dessa delade meningar är vapen med vilka striderna inom fältet förs - men att striden är värd att föras, därom är samtliga deltagare i spelet ense. Det mest skandalösa regelbrottet vore att börja strida inte om vad det ena eller andra författarskapet är värt utan om vad strider om författarskap är värda. Till de mer eller mindre medvetna intressen de har gemensamma hör framför allt att kampen inom fältet skall kunna fortsätta. Nykomlingar måste, också när de utvecklar heterodoxa, kätterska strategier, genom att underbygga tron på värdet av insatserna bidra till att spelet kan fortsätta. Just viljan att investera brukar vara ett avgörande urvalskriterium när det blir aktuellt att uppta eller stöta ut någon ny inträdande. Inom ett fält för kulturell produktion, som det litterära, vetenskapliga, konstnärliga, religiösa åberopar de kätterska upprorsmännen gärna återvändandet till källorna, ursprunget, till litteraturens, vetenskapens, religionens sanna, egentliga och ursprungliga mening. På så sätt garanteras att de partiella revolutioner som regelbundet skakar fältet aldrig sätter förutsättningarna för spelets fortbestånd i fråga.

Vidare garanteras spelets fortbestånd helt enkelt av det omfattande investeringsarbete som inträdet kräver. Den som ägnat år eller decennier åt att förbereda sig för verksamhet inom ett vetenskapligt, konstnärligt eller litterärt fält, har 'intresse' av att hålla värdet av denna investering uppe. Den som inte gjort motsvarande investering släpps aldrig in och kan inte påverka den auktoritet som fördelas inom fältet och därför inte heller sabotera spelet inifrån.

Att nya inträdande sällar sig till deltagarna behöver således inte innebära några avgörande omvälvningar. Bourdieu har i flera sammanhang noterat att "uppkomlingen" från lägre sociala skikt som mot alla odds vinner inträde på t ex vetenskapliga eller litterära fält i jämförelse med de "födda intellektuella" är än mer omedveten om de sociala mekanismer som gjort det egna inträdet möjligt (investeringsarbetet, de aktuella dominansförhållandena inom fältet, doxan) och i stället känner sig "kallad", driven av blotta kärleken till Vetenskapen, Sanningen, Konsten, Litteraturen.

Men, brukar den fråga sig som vädrar determinism och reduktionism i detta Bourdieus resonemang, hur vill mannen i så fall förklara att fältet faktiskt kan förändras? Hur går det t ex till när de uppstår eller går under? Och bryr han sig inte alls om deltagarnas vilja och uppsåt, vill han verkligen reducera de intellektuellas hedervärda arbete till något slags slags egennyttigt monopolspel?

Bourdieus empiriska studier av olika fält innefattar förvisso analyser av såväl förändringens möjlighet som deltagarnas subjektiva intentioner. I hans arbete som sociolog finns inget utrymme för determinism i betydelsen ödestro; däremot är han givetvis intresserad av sociala determinanter. Bourdieu är inte heller reduktionist i betydelsen att han skulle blunda för den s k subjektiva faktorn. Han började sin akademiska bana som filosof, med fenomenologi (Husserl, Merleau-Ponty) som huvudintresse och har behållit ett upplukande intresse för människors föreställningar om sig själva och den värld i vilken de lever. Men som sociolog är han intresserad av hur dessa föreställningar produceras av den sociala världen och hur de bidrar till att reproducera samma sociala värld.

Bourdieu brukar söka betingelserna för fältens förändringar i hur tillflödet av människor, pengar eller andra resurser eller relationerna till andra fält förändras, samt i spänningar mellan å ena sidan de habitus (dvs systemen av dispositioner) som deltagarna bär med sig, å andra sidan de inom fältet tillgängliga positionerna. Det är i dessa riktningar vi nu skall söka de sociala betingelserna för förändringarna inom den svenska litteraturkritiken. Från Bourdieu hämtar vi det allmänna perspektivet men är själva ansvariga för tillvägagångssättet, bl a metoden att betrakta några nykomlingars inträden som indikatorer på fältets aktuella tillstånd, en metod som förefaller fruktbar med tanke på vårt inte alltför omfattande material. Den systematiska genomgången omfattar främst DNs och SvDs kultursidor åren 1980, 1981 och 1982. Åtskilliga av de hypoteser vi framkastar skulle behöva prövas med hjälp av ett större textmaterial, fler intervjuer, en systematisk kartläggning av litteraturkritikers biografier och kultursidesvärldens system av sociala positioner etc. En sådan mer omfattande undersökning skulle göra det möjligt att avgöra hållbarheten av det antagande som är vår metodiska utgångspunkt, nämligen antagandet att den aktuella svenska litteraturkritiken låter sig analyseras som ett fält i Bourdieus mening. Alla sociala sammanhang är inte fält. Ett fält karakteriseras som nämnts av att något specifikt står på spel inom det. Ett fält äger med andra ord en viss grad av autonomi; autonomi innebär då inte att vad som helst är möjligt men att striderna inom fältet gäller något annat än striderna inom andra fält. (I ett annat sammanhang har vi funnit att det som i USA kallas "the curriculum field" knappast är ett fält i Bourdieus mening, eftersom striderna på detta område i hög grad domineras av strider på annat håll: inom utbildningsadministrationen, inom vissa mer ansedda akademiska discipliner etc; se D. Broady: Kritiska noteringar om nymarxismen

i USA (1982).) Vi föreställer oss att ett fälts grad av autonomi skulle kunna bedömas exempelvis genom studier av i vilken grad erkännande och auktorisation fördelas inom fältet. Om litteraturkritiken är ett eget fält, dvs en relativt autonom verksamhet, skulle det innebära att det är etablerade litteraturkritiker som igenkänner och erkänner nykomlingar såsom berättigade att delta i spelet och auktoriserar dem att uttala sig med auktoritet om litteratur. Skulle däremot litteraturvetare, författare, politiker eller kulturbyråkrater äga den legitima rätten att inviga någon i värvet som litteraturkritiker, så vore detta ett indicium på att litteraturkritiken saknade den relativa autonomi som utmärker ett fält.

Man är dock tvungen att börja någonstans, och frågan om huruvida litteraturkritiken under ett visst skede är ett eget fält eller om den i stället snarare är en underordnad del av fältet för litterär produktion eller fältet för kulturell produktion är en empirisk fråga, som nog taget kan avgöras först efter en undersökning. Låt oss nu anta att den svenska litteraturkritiken på senare år låter sig analyseras som ett fält och se vart ett sådant betraktelsesätt leder.

2. Konsten att inträda

När vi vill göra oss en visuell bild av ett fält bör vi inte föreställa oss ett sädesfält eller en fotbollsplan (även om den senare bilden kan ligga nära till hands) utan hellre ett fysikaliskt (elektromagnetiskt eller optiskt) fält. Ett enkelt sätt att synliggöra "kraftlinjerna" inom exempelvis litteraturkritikens fält är att - ungefär som laborationen vi alla minns från skolan när fysikläraren strödde järnfilspån i ett magnetfält - studera hur nyinträdande (dvs som regel unga) kritiker tas emot av de etablerade och vilka orienteringsmöjligheter och rörelseriktningar i förhållande till olika poler som fältet tilldelar dem. Mycket lärorikt för att förstå litteraturkritikfältets aktuella struktur vid ingången till åttiotalet var att följa Mats Gellerfelts inträde som recensent på Svenska Dagbladets kultursida.

1979/80 etableras Gellerfelt som litteraturkritiker på SvDs kultursida, bokstavligen upphämtad från underjorden (han arbetade under en kort tid efter gymnasiet på tidningens sätterier) av Ingmar Björkstén och klappad på axeln av tidningens konservativa farbröder: Buster von Platen (SvD 800802: "Och kraven på ett kvalitetstänkande inom litteraturen kommer från den socialdemokratiska arbetargrabben Mats Gellerfelt"), Leif Carlsson (SvD 810530), Lars Gustafsson, Sven Delblanc (SvD 800805). Han trädde in som smakdomare och behandlade litteraturen som en rännarbana, där socialrealister, bekännelselitteratörer och överlevande vänsterpropagandister från 68 hamnat på jumboplats medan författare som lärt av modernismen och den latinamerikanska romanen tagit täten. Utan krus rangordnade han dagens författare och kommenderade rättning i ledet, utpekade Joyce, Eliot och Ekelöf till riktkarlar; modernismen inte som gränssprängning men som påbjuden ordning. Låt oss se närmare på dessa teman.

2.1 Metropolen och provinsen

Gellerfelts orientering i polariteten internationellt/inhemskt var entydig nog, och spelade stor roll när han i Jakobs stege IV:2 (1980) avfärdade den inhemska prosan och kritiken: "den samtida svenska prosan är ett elände. Den är, med få undantag, illa skriven, illa tänkt, provinsial och efterbliven./---/ Vi har en litteraturkritik som - med få undantag - är helt okunnig om och ointresserad av vad som händer ute i världen /.../"; BLMs kritikerkår räknar medlemmar som vore otänkbara i Tel Quel eller Times Literary Supplement. Också i Gellerfelts SvD-artiklar återkommer formuleringar som "Den avkrok av världen som kallas Sverige" (801121). En hänvisning till folkvisan, dvs till en litteraturart med högt anseende under perioder när svenskheten värderats högt, fungerar som förklenande värdeomdöme i en recension av Bo Setterlinds vers, "som knappt når upp till vanlig knittelkvalitet av folkvisemodell". Författarens alltför trosvissa kristliga proklamationer föranleder Gellerfelt att avsluta recensionen med rådet: "Predikningar kunde Setterlind hålla i sockenkyrkan" (801109). Denna värdering av Setterlinds poesi är inte ovanlig bland litteraturkritiker, men det som här intresserar oss är bildspråket, spelet med klassificeringarna: en sockenkyrka står, får man förmoda, i motsats till metropolernas helgedomar.

En recension införd 800703 är intressant eftersom Gellerfelt är anmärkningvärt erkännansam och lovordande inför en utpräglad bygdepoet, gotlänningen Gustav Larsson, en man som förkroppsligar mycket som är motsatsen till Gellerfelts modernistiska ideal. En delförklaring till det försonliga tonfallet torde vara att den åldrige gutniske skalden representerar en position som inte på länge haft någon som helst betydelse inom producentfältet, dvs för dominansen och striderna bland författare

och kritiker. Under ett drygt halvsekel har han odlat konstfulla rim, välljudet och nittiotalismens teman. Inom producentfältet har han varit en anakronism. Bland diktläsarna däremot är den här sortens poesi minst av allt marginell, det är poesi "för alla dem som uppskattar dikter i traditionell form, för dem som inte uppskattar modernismens formsprängningar och kaos. D.v.s. de allra flesta." (800703)

Det är producentfältet som är Gellerfelts kampfält, och att en man som Bo Setterlind, också han anmärkningsvärt anakronistisk i framtoningen, förmår väcka hans motvilja beror inte bara på att poesin skulle vara dålig och läsekretsen oförtjänt stor, "förmodligen större än vad någon annan poet här i landet kan glädja sig åt." (801109). Trots allt representerar Setterlind sedan länge en position (om än dominerad) av viss betydelse inom producentfältet, vilket kan illustreras av att han med ett berömande förord till Gustav Larssons diktsamling skänker auktoritet åt densamme.

De skiftande estetiska värdeomdömen som under olika epoker knutits till polariteten internationellt/inhemskt vore värda ett eget studium. Ingången till 1980-talet var en period då det framstod som alltmer omöjligt att som kvaliteter framhäva en författares svenskhet, en lokal förankring, en position vid sidan av de internationella allfarvägarna. I stället kan man se (jfr t ex Gunnel Vallquists insträdestal till sin företrädare i Svenska Akademin, Anders Österling) hur en författares rötter i den svenska myllan legitimeras med hänvisning till förbindelser med internationella litterära strömningar.

En del av särprägnen hos 1980-talets litteraturkritikdebatt i jämförelse med de närmast föregående 10-15 åren låter sig förklaras av att

striderna i allt högre grad förts inom producentfältet, eller mer exakt (eftersom också tidigare strider i allt väsentligt torde ha förts mellan producenter): för den som vill göra insatser i spelet på producentfältet har det blivit allt mindre behövligt att hänvisa till konsumentintressen för att legitimera dessa insatser.

Åttiotallets orientering mot internationella litterära och textteoretiska strömningar kontrasterar mot den utrikespolitiska orienteringen under sextio- och sjuttioåret, men i ingetdera fallet bör man förfalla till den typ av subjektivistisk tolkning som enbart tar fasta på de deklarerade eller upplevda avsikter till vilka de inblandade bekänner sig. Det Paris som från slutet av sjuttioåret blivit en fixpunkt i den svenska kultursidesvärlden är inte bara en geografisk ort utan inbegreppet av ett komplex av symboliskt kapital på den svenska marknaden. Intervjuer med de stora parisiska andarna har blivit en egen kulturjournalistisk genre som ofta andas samma underdånighet som den minnesgode erinrar sig från studenttidningarna före 1968 då det fortfarande förekom att begåvade studenter publicerade intervjuer med sina professorer. Åtskilliga svenska intellektuella (undertecknad är inget undantag) har på senare år öppnat konto i Paris. Växelkurserna är extremt gynnsamma för den som önskar växla in franskt symboliskt kapital mot svenskt, och så länge man undviker de värsta antisemiterna och därför slipper man bekymra sig för några importrestriktioner. Det vore intressant att studera det symboliska kapitalets flöden över gränserna: uppenbart är t ex att inflöde av friskt franskt kapital också kan pressa kurserna för vissa svenska papper i höjden (Bengt Emil Johnson är ett tydligt exempel från senare år).

Också det svenska geografiska rummet har sin betydelse när man försöker förstå litteraturen och litteraturkritiken som sociala fenomen. Förmodligen är det näst intill nödvändigt för varje poet på uppgång att tillbringa åtminstone någon tid i Stockholm; alternativet är att inmuta en position som provinspoet, ett stigma som sedan brukar sitta i och noteras varje gång man recenseras i huvudstadspressen. För den däremot som på ett socialt vällyckat sätt vistas i Stockholm spelar det därefter mindre roll var man bosätter sig. Risken för att bli provinsförfattare är undanröjd.

Det är i huvudstaden som förlagen, kulturredaktionerna och tidskrifterna av betydelse finns. Undantagen, låt oss säga den skånska Tärningskastet, behandlas ständigt som just undantag och må arbeta hur länge, träget och ambitiöst som helst; huvudstadstidningarna består dem ändå oftare med omnämmanden än med recensioner, och som regel i form av att läsaren ombedes uppmärksamma att Tärningskastet existerar och är en kvalitets-tidskrift. Det är i Stockholm de insatser görs som verkligen uppfattas som insatser i det pågående spelet, dvs som väcker reaktioner och uppfattas som attacker på andras positioner, som mötes av medhåll, protester och motstötter. Att en rad författare ur den yngsta framåtsträvande generationen ägnat så mycken möda åt att skriva mer eller mindre självbiografiska Stockholmsromaner, med huvud- eller sidoteman som beskriver ungdomars inträde i stadens intellektuella eller konstnärliga sociala liv, beror kanske inte bara på att stoffet ligger nära till hands (vilket i så fall kräver sin förklaring; det är ingen tillfällighet vilken livsföring och självförståelse den som förbereder sig för författarbanan utvecklar). Därtill fungerar förmodligen dessa bildningsromaner som en legitimeringsgest, en bekräftelse på författarens delaktighet i den kollektiva auktorisation som tilldelas den vilken en gång demonstrerat

(eller åtminstone låtit sina romanfigurer uppvisa) en förmåga att självklart och otvunget röra sig i bestämda typer av intellektuella eller mondäna stockholmsmiljöer. Därefter kan man flytta till ett hus på landet.

Det vore en uppgift för kultursociologin att rekonstruera författarens (både pretendeters och etablerade författarens) rörelser och orientering i det geografiska rummet. Man kunde studera den socialisering som efter hemmet och skolan tar plats i boendet och umgämet på Södermalm eller i Birkastan och den fortsatta geografiska förflyttning som torde ha samband med den etablerade författarens sociala förflyttning. Man kunde också pröva traditionella strukturalistiska mytanalysverktyg för att studera hela det system av referenser, oppositioner och distinktioner som opererar såsnart "Paris", "Europa" etc förs på tal.

I sina SvD-recensioner gör Gellerfelt sig inget besvär med att skyla över att den internationella orienteringen är en fråga om ackumulering och in- och utförsel av symboliskt kapital. Språkbruket leder stundom tankarna till Exportrådet:

"Jag har bara velat påtala det självklara i att varje estetiskt medveten konstnär av egenintresse följer de internationella strömningarna och intresserar sig för konsten där den f.n. är som mest utvecklad. Så har svenska författare gjort förut med internationellt känt resultat." (801104)

2.2 Modernismen, språket, litteraturens autonomi

"Den i sann mening avantgardistiska litteraturen är jag en ivrig tillskyndare av; jag har under hela min kritikerverksamhet ständigt propagerat för de stora modernisterna som förebilder för svenska författare." förklarade Mats Gellerfelt i ett debattinlägg i SvD 800728. Därmed pläderar han dels för avantgardism, definierad som "norm-

brytande, framåtskridande, förnyande" ("När det kommer något nytt inom svensk prosa reagerar jag alltid positivt"), dels och i samma andedrag för underordning i förhållande till bestämda förebilder i det förflutna. Eliot, Joyce och Ekelöf är de namn han oftast nämmer, det är alltså inte fråga om snobbiga och esoteriska referenser utan om rätlinjiga hänvisningar till de mest erkända och allmänt bekanta modernisterna. Budskapet är således självmotsägande på ett intressant sätt: uppmaningar till regelbrott parade med normativa diktat om anslutning till en bestämd tradition, den modernistiska (i singularis). "En rimlig tolkning av dessa begrepp /"avantgardistisk" och "modernistisk"/ är att associera till den stora moderna, experimentella traditionen, till normbrytning, nyskapande" (800607).

Senare har Gellerfelt gjort självkritik och tagit avstånd från den ungdomliga normeringsivern, och vi är här inte ute efter att raljera med hans sätt att skriva kritik under installationsskedet 1980. Motsägelsen i budskapet intresserar oss eftersom den torde motsvara en objektiv spänning i kritikerfältets konkurrensvillkor vid denna tid. Marken började så smått förberedas för varjehanda franskinspirerade "postmodernistiska" positioner - misstro mot språkets förmåga att beteckna, mot den romantiska verkestetiken, mot metaforens anspråk etc - samtidigt som styrkeförhållandena alltjämt tvang den som önskade bli hörd att luta sig mot "de stora modernisterna" som auktoriteter och därmed närma sig en på sätt och vis motsatt efterklangsmo-
dernistisk position.

Behovet av auktoritetsargument gör sig särskilt gällande när Gellerfelt avlägsnar sig från den legitima kulturen, som här i en synnerligen positivt hållen anmälan (800830) av Bengt af Klintbergs Rim och Ramsor:

"Inte ens den 'riktiga' litteraturen har alltid stått främmande för nonsensversen. T.S. Eliot älskade den liksom Ekelöf och Joyce."

En recension av Ernst Brunners Känneru brorsan avslutas: "Hans debut framstår därför i mina ögon som den starkaste svenska på många år, dess språk som det fruktbaraste sedan Sven Delblanc debuterade. Brunner kan därmed förlåtas att han en gång sänkt Djurgårn på Hovet. För såvitt jag hajar ä'ren hära boken helschysst"(800905). Jämförelsen - ett rent värdeomdöme utan närmare precisering - med en legitimerad författare och dennes stil tjänar till att legitimera inte bara Brunners stil utan även Gellerfelts eget avslutande stilbrott.

Den övergångsfas i vilken Gellerfelts inträde tar plats skulle ett par år senare (1982, mer därom nedan) avlösas av en mer stabil och entydig konkurrenssituation där fältet slår upp portarna för nya kritiker (Horace Engdahl, Anders Olsson m fl), vilka tilläts inträda i kraft av att de var väl rustade med eget kulturellt kapital. Av dessa 1982 års män krävdes inte ideliga auktoritetsargument och - vilket är den subjektiva sidan av saken - de var alltför grundligt förberedda för kritikervärvet för att nedlåta sig till uppenbara auktoritetsargument. Ekelöf må vara en stor författare; att bara fastslå detta hör dock hemma i ettbetygskursen i litteraturvetenskap och saknar varje distinkt värde. När Anders Olsson hämtar sitt exempel för en programartikel i DN 820627 från Ekelöf väljer han några dittills obeaktade små citat i ett litet prosastycke. Då, två år senare, hade fältet omvandlats så att sysslandet med språket, textens problem, litteraturens interna villkor kunde hävdas utan att i varje ögonblick auktoriseras genom hänvisningar till den mest legitima kulturen.

Men nu går vi händelserna i förväg. Gellerfelts insatser 1980 var försök att bidra till att legitimera en intention som på ytan liknade den nyss nämnda. "Det är i språket litteraturen skall leva"(800822). "det för en

poet väsentliga - språklig gestaltning"(800815), "Det framgår tydligt att Inge Eriksson är en äkta författare - hon kompromissar inte med formen för budskapets skull." De "budskap" Gellerfelt framför allt vill diskvalificera är de politiska. "Skall konsten tjäna partiet eller sanningen? Sanningen bortom taktiska överväganden."(800831; en anmälan av Claes Fredelius: Från kamplitteratur till arbetarspel). "Konsten och sanningen aldrig kan bli föremål för taktiska överväganden"(800402). Vidare ville han göra upp med föreställningen att litteratur i en eller annan okomplicerad mening bör återspegla en yttre verklighet eller uttrycka författarens individuella jag. Ordet "bekännelse" använder Gellerfelt som invektiv (800708, 800123). "Självb biografisk utgjutelse " är inte lyrik (801006).

Formuleringar som denna (om Peter Ortmans dikter)

"den som tar sig tid att verkligen arbeta med texten, verkligen stiger ned i den, kommer att finna lärdom, allusioner och citat. Det anti-poetiska är i själva verket ingenting annat än formsträng poesi." (801029) skulle under andra epoker kunnat uppfattas som anklagelser för osjälvständighet, kammarlärdom, akademism. Gellerfelt avser dem som beröm.

En av fältet determinerad skillnad mellan dessa (ståndpunkter) och de vid första påseendet liknande (vilka blev möjliga i den bredare litteraturdebatten två år senare, är att Gellerfelts diskurs var utpräglat normativ och utgränsande: den slog fast hur litteratur bör skrivas, avgränsade det godkända och utestängde det underkända. Två år senare lägger Horace Engdahl större vikt vid att litteratur faktiskt inte är verklighetsåterspeglning, direktlinje mellan författare och läsare, uttryck för författarens jag etc. Engdahl attackerar författarnas självförståelse snarare än betygsätter deras verk - ja, han sätter verkbegreppet i fråga. Han behövde inte ikläda sig rollen av King vid gränspolisens för att bli hörd.

Gellerfelts sätt att lyfta fram myternas betydelse var tidstypiskt.

För generationen av mer eller mindre marxistiskt anstuckna litterater tycks det sena sjuttioalets uppflammande intresse för myter ha fungerat förlösande i och med de möjligheter till hedersamt återtåg till gymnasieårens litteraturintresse som öppnades, ett intresse som inte kunnat odlas under det sena sextioalets och sjuttioalets samhällsengagemang. Med det utgående sjuttioalet infann sig insikten att myterna lär oss något om människans samhälleliga vara. Därmed kunde mytintresset tjäna som brygga när man började skönja möjligheten att åter och utan dåligt samvete kunna hänge sig åt litteraturen. Det samtida, lika snabbt uppflammande som falnade intresset för utopiskt tänkande, Ernst Bloch etc, fyllde samma funktion av interregnum mellan yttersta vänsterns partibyggårar 1968-75 (en period då "utopisk" var ett skällsord i linje med "småborgerlig" eller "liberal") och det utgående sjuttioalets av fransk filosofi inspirerade kritik av det utopiska tänkandet (dvs bl a ståndpunkten att den som skriver ut recept för det framtida samhället utövar övervåld mot samtidens möjligheter).

Gellerfelt är så ung att han kom att tillhöra den marxist-leninistiska partibyggårvänsterns allra sista eftertrupp (närmare bestämt den euro-maoistiska falangen, som redan börjat inta en rad traditionella högerståndpunkter), varför han förmodligen inte för egen del var i behov av den här typen av bryggor på sin väg till estetiken. Men vårt intresse är de strategier som fältet tilldelade honom, och som hade samband med de teman som upptog hans något äldre kolleger. 1980 uttalar Gellerfelt en allmänt positiv värdering av "myterna". "Med sitt betonande av mytens betydelse har emellertid Lennart Hagerfors hittat en väsentlig infallsvinkel; myter kan föra oss tillbaka till källorna, återförena kropp och

ande, visa på motbilder och berätta om människans sanna plats i naturen." (800815). Det för oss intressanta är att se att Gellerfelt på tal om myterna inte hänvisar till antropologerna eller annan samhällsvetenskaplig eller historisk mytforskning, varken till klassiska antropologiska mytanalyser, till den strukturella allmänna semiotiken eller till den ~~samtidiga~~ livaktiga franska kritiken (med namn som Marcel Detienne, som vill avslöja våra invanda föreställningar om de antika myterna - liknande dem som Gellerfelt ger uttryck för i citatet ovan - som fördomar. De antika myterna skiljer sig, menade Detienne, inte från andra diskurser och praktiker utom däri att det som kategoriseras som myter var det för grekerna obegripliga: dårens tal etc. Vi har i Västerlandet begått misstaget att utan vidare överta denna arbiträra avgränsning av det mytiska). I stället hänvisar Gellerfelt som vi sett till Eliot. Fler exempel: "Också 'Det öde landet' bärs upp av en mytisk metod /.../" (800815). "Civilisationskritik med mytens hjälp - här går kungslinjen i den moderna litterära kritiken av västerlandets förstelning och förtorkan i dagen. Joyce och Eliot är osökta associationer." (800822)

Med andra ord (och detta skall bli utgångspunkten för vårt fortsatta resonemang): Gellerfelts pläderingar mynnar överallt ut i att det är förbindelser med annan litteratur som skänker litteraturen värde.

Detta Gellerfelts insisterande kan också formuleras så att han önskar att det litterära fältet skall vara autonomt. Litteratur lever av litteratur. Han använder ibland ordet autonomi: Det är i konstens autonomi som strävan till frihet och spärrar mot totalitära tendenser finns (801028). Om det litterära producentfältet skulle vara autonomt - vilket ur sociologens perspektiv är en empirisk fråga som borde

underkastas undersökningar - så skulle detta inte innebära att vad som helst vore möjligt för de enskilda författarna. Det skulle däremot innebära att de är underkastade det litterära fältets egna dominans- och konkurrensvillkor, bl a att erkännande utdelas inom fältet och att de avgörande striderna för erkännande sker inom fältet. Inga utvärtes relationer till författarnas individuella och klassmässiga förhistoria, till andra fält (politikens, vetenskapens, samhällsdebattens), kanske inte ens till läsarna (Det förlag som gav ut Augusto Roa Bastos' roman Jag den störste "har all heder av sitt initiativ att försvenska en bok som förmodligen är helt omöjlig att sälja", 801016) skall få legitimera litteraturens värde. I denna mening kämpar Gellerfelt för det litterära producentfältets autonomi.

Ett inslag i denna kamp var hans deltagande i den samtida kampanjen för den s k frie intellektuelle. Vissa författare hängav sig nämligen åren kring 1980, mest uttalat i samband med vänsterfascismdebatten i SvD samma år, åt ovanligt oblyga hyllningar av de fria intellektuella, dvs sig själva. I en artikel, där han tar Sven Fagerberg och Mats Gellerfelt i försvar, talar Sven Delblanc om "ett släkte i utdöende":

"Det tycks mig emellertid, som om fria intellektuella, i möjligaste mån obundna av ekonomiska och andra lojaliteter till politiska partier, kulturbyråkratier, det massmediala etablissemanget, vore ett släkte i utdöende. De fria rösterna tystnar efter hand."

[Under likriktningens tryck framträder en kreativitetens flykt från friheten. Man flyr bara alltför gärna från den frie kulturskaparens position in i kulturbyråkratin, till radio och TV och kultursidor. Den frie litteratören, garanten för en fri debatt, ansvarig för ingen, kritisk mot alla lojaliteter, med anor från Diderot och Voltaire, var finns han numera?"

(800805)

Det är intressant att fundera över den sociala innebörden av denna ståndpunkt, som också är Jan Myrdals. Sven-Eric Liedman har påpekat att om man tar avstånd från bindningar till kulturbyråkratier, akademiska institutioner och massmedier, så återstår marknaden, vilket givetvis innebär bindningar till förlagsbranschen, behov av avsevärda inkomster från stora upplagor etc. En annan möjlighet är att bli "spektakelintellektuell" (Debray), att uttala sig överallt, i alla möjliga debattämnen som är på tapeten och i olika medier. På så sätt undviker man bindningen till ett enda maktcentrum. I gengäld, om man dessutom undviker de materiella möjligheter som t ex en akademisk position och forskningspengar innebär, har man knappast möjlighet genomföra några egna undersökningar i de ämnen man diskuterar utan får nöja sig med impressionistiska inlägg i kulturdebatten, post festum-insatser (när andra, som ibland lagt ner ett visst arbete, slagit in dörrarna så kommer man farande) samt allianser med allehanda missnöjesströmningar som tillåter att man hörs eftersom populistiska budskap alltid kan framföras om och om igen utan att några nya fakta i målet behöver läggas fram. Gellerfelt själv satsade vid sidan av inträdet som litteraturkritiker i SvD på en utpräglad marknads-intellektuell verksamhet. Han skrev i alla möjliga sammanhang och i alla möjliga frågor, t ex i Videomagasinet (bilaga till Året Runt, Damernas Värld, Vecko-Revyn samt FiB-aktuellt nr 10 1982) en artikel under rubriken "Unga, starka och framgångsrika... 80-talets vinnare!" om de unga lejonerna inom video-branschen, som Mats Gellerfelt uppsökt med något av samma attityd som när Otto Mannheim eller Madeleine Gustafsson eller Carl Rudbeck uppsökt och intervjuat de stora andarna i Paris. Vi skall strax återkomma till den intressanta motsättningen mellan Gellerfelts allianser med alla möjliga andra fält och hans plädering för det litterära fältets autonomi.

En konsekvens av uppfattningen att det litterära fältet är eller bör vara autonomt är givetvis att de strider som utkämpas inom detsamma framstår som helt avgörande. Intresset fokuseras till dem och inte till tillflödet av resurser utifrån (pengar, skribenter rustade med viss habitus) eller till förbindelser med andra fält. Gellerfelt utmålar ofta litteraturen som en rännarbana där somliga befinner sig främst, nämligen framom andra författare. I flera av Gellerfelts recensioner från 1980 tilldelades debutanten Stig Larsson (Autisterna, 1980) en sådan position. Stig Larsson skildrar vår tids människa som tillstånd, "en fiktionsform som inte är ovanlig ute i världen där kritiken inte reser krav om att litterära former skall vara köttiga kvinnokampsamazoner." (800305). Ibland kan bildspråket föra tankarna till sportsidan. Om Fernando del Paso, som Gellerfelt menar tillsammans med den äldre kollegan Carlos Fuentes är Mexikos främsta prosaförfattare, sägs att han

"tagit upp tävlan med både Joyce och sin landsman /Fuentes/ vad gäller encyklopediskt vetande, häftiga stilbrytningar, mytologiska underströmmar, våldsamma språkförvandlingar och väldiga utvikningar. Han är förmodligen den som kommit närmast till att skriva den 'totala romanen', även om medtävlare sannerligen inte saknas på den latin-amerikanska kontinenten. Han är ännu ung, och har möjligheten att ställa sig i första ledet bland detta sekels stora författare - redan kan han möjligen ur vissa aspekter sägas vara mer framstående än Fuentes." (800523).

Gellerfelt drar sig inte en för att använda ett ord som "företräden" (om poeten Lennart Sjögren 800513), vilket när jag var ung brukade användas om Anita Ekberg.

En som står vid sidan av striden frågar givetvis efter hur Gellerfelt kan lyckas kalibrera den måttstock som tillåter så tveklösa och opreciserade värdeomdömen. Förmodligen är det så att striden inom fältet, för den som vill placera sig inom detsamma och som uppfattar detta som

autonomt, framstår som sin egen måttstock. Dock behövs uttolkare, och Gellerfelt använde ofta formuleringar som "en tendens jag tyckt mig märka under de senaste åren", "Prosan tycks gå /.../" (800822); "En tycker jag mig ha funnit, en allt starkare tendens /.../" (800513).

Gellerfelts sätt att recensera består främst i att bevaka gränserna och inhägnat det godkända och utgränsa, dvs avgränsa och utestänga det underkända. Ett anmärkningsvärt undantag utgör en artikel om Jan Myrdal (800618). Att denna artikel på många sätt skiljer sig från andra kan vara ett tecken på att Myrdal intar en från Gellerfelts utgångspunkt dominerande position. Gellerfelt tar visserligen Myrdal i örat, men samtidigt är hela artikeln underdånig och urskuldande i tonen, och avslutas med: "Nog inser väl Myrdal detta?" - dvs ingen utgränsning och exklusion utan ett försök till tilltal. I stället ägnar Gellerfelt, trots att den handlar om Myrdal, artikeln åt att avgränsa sig från "massmediavänstern", "mediavänstern", "trasvänstern", "daghemsvänstern", de "flummiga", "diverse obetydliga anarkistgrupper", "diverse DN-skribenters plädering för nyfattigdom". Varvid Gellerfelt i samma andedrag framför åsikter liknande sådana som inte är ovanliga just på DNs kultursida: han kritiserar ett "prylförpestat Sverige", "där småbarn släpar omkring jättelika portabla stereoanläggningar". "vi skall diskutera hur det materiella överflödet, dvs. det som går utöver en rimlig materiell standard förhåller sig till den allt mer utbredda andliga misären." "Tillväxt får inte innebära döda städer, nedhuggna regnskogar, oljeförgiftade hav, utdöda djurarter."

2.3 Motståndarna

Framträdande teman i Mats Gellerfelts SvD-recensioner 1980 var således pläderingar för internationalism, för modernism och språkmedvetenhet, för litteraturens autonomi och för den fria intellektuelles mission. Genom

relationerna till
att vända uppmärksamheten mot föremålen för hans angrepp skall vi nu försöka ringa in den position från vilken han talade.

Han karakteriserade och dömde ut de senaste två decenniernas litterära strömningar, från nyenkelheten - "Det tidiga sextiotalets disklappar, tvåalkoppar och sardinben tycks numera spela en liten och synnerligen undanskynd roll inom poesin." (800207) - över "socialrealismens" avspeglingsteori (800814) och positiva hjältar (800215), till bekännelsegenren: den kubanske författaren Alejo Carpentier är inte särskilt läst i Sverige, "Men vem kan vänta sig det i ett klimat där både författare och läsare verkar föredra bl. a. den trivialaste bekännelselitteratur - inte överstigande hundrafemtio glesa trycksidor på banalaste FiB/Aktuelltprosa - framför världslitteraturen?" (800123).

Han dömde ut inte bara sextio- och sjuttiotalsförfattares estetik utan även deras åsikter i vissa alldeles bestämda utomlitterära ämnen. Angreppen gällde framför allt dem som inte insåg att Sovjet utgör det allt över-skuggande hotet mot fred och frihet, såsom Sara Lidman, som sägs plädera "för dränkandet av båtflyktingarna" (801022) och Peter Weiss som anklagas för liknande ting i en recension av tidskriften KRIS' historienummer, en recension som dock mest handlar om Gellerfelts egna synpunkter på kommunismen (med anledning av (800402) Yngve Finslos artikel om Weiss). Vidare attackerade Gellerfelt många av sjuttiotalsvänsterns ideal, teknikfientligheten hos författarteamet Kenneth Ahl (800903), "bokstavsvänstern", "daghemsvänstern", "mediavänstern" etc och raljerade med det lilla svenska embryot till husockupationsrörelse: "den världskatastrof som inträffade när några förfallna kåkar på Södermalm revs" (800607).

Man kan lägga märke till att en man som Sven-Eric Liedman blir till ett problem; han är vetenskapsman av gammaldags bildad och något knarrig sort, men hans politiska position gör att Gellerfelt ändå måste ge sig på honom. Det vore förmodligen en förenkling att betrakta Gellerfelts bidrag som blotta anpassningen till positionen på SvDs kultursida (där kultur sällan anses ha med politik att göra utom när politiken gäller herrarna i Kreml och dessas svenska medlöpare). I stället kan vi skönja en strategi, en strävan att upprätta allianser med en rad då aktuella strömningar inom den inrikes- och utrikespolitiska debatten, debatten om tvångsvård av missbrukare, om skolans urartning, om pornografi och prostitution etc. Denna strävan motsade ofta pläderingen för litteraturens autonomi och för den frie, av alla intressen obundne intellektuelle. Den ledde också till andra paradoxer. När Gellerfelt hyllade KRIS-redaktionen kan det tolkas som ett försök till allians med en grupp som var rikt rustad med symboliskt kapital och med framtiden för sig, samtidigt som KRIS-redaktionens lansering av Derridas dekonstruktionsprogram eller Barthes kritik av verkbegreppet, som skulle varit hårdsmält för SvD-läsarna (och förmodligen för redaktionsledningen), i viktiga avseenden var raka motsatsen till Gellerfelts hävdande av det västerländska kulturarvets fasta värden och en legitimerad litterär kanon liksom till hans estetiska program som snarare var efterklangs- än postmodernistiskt. I skolfrågan ingick Gellerfelt allians med en aktuell debattströmning som krävde fasta, av staten på förhand fixerade ämneskunskaper och detaljerade kursplaner, samtidigt som han i andra sammanhang attackerade den statliga styrningen av samhälls- och kulturlivet. Motsägelser som dessa bör nog inte tolkas som kalkylerande försök att sälja budskapet åt flera håll, även om det givetvis hade sin betydelse att Gellerfelt vände sig till både en traditionell kultursidesläsande SvD-publik (det var knappast någon tillfällighet att han, för att kontrastera

den legitima kulturen mot den illegitima, låter dessa bägge poler personifieras av professorn i litteraturvetenskap å ena sidan och mopedbudet Svenne å den andra) ⁽⁸⁰⁰⁸⁰⁴⁾ samtidigt som han gjorde insatser inom ett producentfält, där han hade att förhålla sig till en nyhöger eller nyliberal falang som var på väg att formera sig. Men viktigare är förmodligen att fältens objektiva motsättningar alstrar motsägelsefulla mytologier.

Inom t ex den nämnda skoldebatten åren kring 1980 var det uppenbart att en del av motsägelserna kom sig av att samtliga debattörer stämde in i mycket allmänna krav av typ skolan borde ge kunskap, men gav dessa krav vitt skilda innebörder beroende på att de kämpade inom olika fält: medan kulturproducenter kämpade för litteraturens värde kämpade vissa lärare för värdet av traditionell litteraturpedagogik, samtidigt som andra ville tillvarata vissa barns chanser till framgångsrika fortsatta studier och debattörer (skp-are och moderater) med anknytning till det politiska fältet framför allt bekämpade socialdemokratin, vilket framgår av att kampanjen startade före valet 1979 och tog ny fart före valet 1982.

Grundmönstret när Gellerfelt signalerade politiska allianser var att han accepterade höger-vänsterskalan men angrep 68-generationens positioner och ståndpunkter; om dessa använde Gellerfelt, liksom skp-pressen brukar, gärna citationstecken, "vänstern", därmed markerande att det finns en verklig vänster, och "verkligt radikala" till vilka han räknar sig själv.

Här kan vi finna ett skäl till att han mottogs på SvD vid en tidpunkt då det fortfarande var omöjligt att kalla sig "höger" och då striden i stället handlade om att omdefiniera mitten. SvDs dåvarande chefredaktör Buster von Platen skrev 2 augusti på ledarsidan:

"Och kraven på ett kvalitetstänkande inom litteraturen kommer från den socialdemokratiska arbetargrabben Mats Gellerfelt.

Det intressanta och unika i den svenska debatten i dag är alltså att kritiken kommer både från höger, från vänster och från mitten och att den i huvudsak riktar sig mot vad man kanske kan kalla Det kravlösa samhället /.../"

Det mest frekventa angreppsmålet är dock Dagens Nyheters kultursida och dess medarbetare. DN försvarar pornografi och prostitution (800728) och för en propagandakampanj "för att barn från socialgrupp 3 lika gärna kunde befrias från såväl litteraturundervisning som träning i grundläggande modersmålsfärdigheter" (800804). Kerstin Vinterhed "förnekar arbetarbarnens rätt att läsa god litteratur" (800728), "/.../ nästan alla utom Lars-Olof Franzén och Karl Erik Lagerlöf har tröttnat på en prosa à la riksdagsreferat..." (801022), etc. Att DNS kultursida är den position som Gellerfelt med förkärlek angriper kan tolkas i termer av dominans. Gellerfelt och SvDs kultursida är en dominerad agent respektive en dominerad position i förhållande till DNS kultursida. Möjligen är Gellerfelts strategi vad gäller attackerna på DN tämligen medvetna; i artikeln "Den svenska litteraturkritikens elände" skrev han:

"Inte för att DN har några intressanta kritiker att bry sig om (med några få undantag /.../). Men dess kritiker har makt eftersom DN är Sveriges största morgontidning - det är alltså inte fråga om intellektuell storhet utan om upplagedito. DN har en oerhört determinerande position. På lång sikt får dess recensioner betydelse för vad som skrivs och vad som trycks."

(Jakobs stége 1/2 1980, p 53)

Näst DNS kultursida tycks Bonniers Litterära Magasin ha utgjort den viktigaste dominerande position till vilken Gellerfelt tvingas förhålla sig. (Det vore intressant, men faller utanför ramen för dessa anteckningar, att studera sambandet mellan BLMs stabila dominans genom åren och knytningen till namnet Bonnier med allt vad det innebär av relationer och kapital, ekonomiskt och symboliskt, inom det litterära fältet.) Ibland attackerar BLM explicit, någon gång en smula inlindat:

"den svenska provinsialismen - den provinsialism som t.ex. en redaktör för en gång ledande förlagstidskrift skryter med. Åtminstone inom skål och vägg." (800822)

Mot slutet av året blir Gellerfelt dock glatt överraskad. Redaktören Lars Grahn tar i BLM 5 1980

"...avstånd från en ensidigt politiserande kritik. På tiden, kunde man kanske säga. /---/ Grahn påpekar dessutom förtjänstfullt det orimliga i att förväxla litterär analys med ideologisk. Som exempel utpekar han DN:s Karl Erik Lagerlöf, vilken anser att litteraturkritik är detsamma som att dela en författares värderingar och samhällssyn." (801120)

Ett uttryck för dominans är att de dominerade ständigt känner sig manade att förhålla sig till och tala om de dominerande. Man kan lägga märke till att DNS kultursidas medarbetare sällan nedlät sig till utfall mot SvDs kultursida, och i fallet Gellerfelt tycks taktiken i det längsta ha varit att nonchalera honom. Mekanismen torde ha varit att han uppfattades som vulgär och att det är vanhedrande för den som befinner sig i närheten av en dominerande position att inlåta sig i polemik med den som framstår som "vulgär" och ärelös. Här gäller lagarna för "hederns spel". Uppenbarligen överraskades DN av att SvDs kultursida, som sedan lång tid tillbaka funnits långt från kulturdebattens frontstrider, plötsligt 1980 tack vare inlägg från Jan Myrdal, Sven Fagerberg, Lars Gustafsson och Sven

Delblanc (debatten om "vänsterfascismen", "mediavänstern" etc) och Gellerfelts inträde lyckades rycka åt sig ett initiativ och leva upp till det intresse som tycks ha varit överordnat för redaktionsledningen (von Platen), nämligen att det skall talas om tidningens kultursida. Man kan också se att SvD med hjälp av främst Carl Rudbeck försökte sig på en tidsenlig internationell orientering, och satte en ära i att vara först med recensioner av betydande utländsk skönlitteratur.

DN utövar dock av allt att döma en ovedersäglig dominans. När nyligen SvDs kulturchef drog igång en synnerligen tunn och åsiktspräglad debatt om Afghanistan, en debatt som gick ut på att ett antal svenska intellektuella får säga att inga svenska intellektuella säger något om Afganistan, kan DN kort därefter på sin kultursida låta Sven Lindqvist presentera en serie oerhört väldokumenterade artiklar om Afghanistan. På liknande sätt skedde dessförinnan, år 1982, då litteraturkritikfältet definitivt syntes på väg att råka i gungning och då till DN knöts några kritikerbegåvningar vilka syntes besitta tillräckligt med symboliskt kapital för att på ett kompetent sätt föra den nya generationens talan. Vi skall nu påminna om denna händelse, den s k poststrukturalismdebatten.

3. Den s k poststrukturalismdebatten

Med urverkslik regelbundenhet har under åttiotalet debatten om litteraturens och kritikens uppdrag och behovet av språk- och textmedvetenhet tagit fart på våren och sommaren vartannat år, med lite mattare omtuggingar av argumenten däremellan. Denna debatt bör sättas i samband med de nyss antydda dominansförhållandena mellan olika positioner inom huvudstadens kritikerfält.

När pretendenter (i början av 80-talet språk- och textmedvetna kritiker) hotar att kullkasta ordningen eller åtminstone införa nya teman i debatten, är det naturligt att en dominerande position (DNs kultursida) till sig knyter dem (Horace Engdahl, Anders Olsson) vilka synes bäst förberedda för att på ett kultiverat sätt och utan att sätta fältets legitimitet i fråga ombesörja de nödiga omgrupperingarna. Detta var vad som skedde våren och sommaren 1982 och kom att kallas "poststrukturalismdebatten".

Poststrukturalismdebatten utlöstes inte i första hand av vad Horace Engdahl sa i sin anmälan i DN 27 maj 1982 av en svensk antologi av det slag som utkommer en eller två gånger per decennium vari yngre författare uttalar sig om sig själva. Att författare tror sig avbilda "verkligheten" eller uttrycka sig själva när de i själva verket träder in i språk och texter som finns där redan i förväg hade Engdahl och andra sagt långt tidigare.

Derrida hade publicerat sina tre grundläggande böcker året 1967. Barthes var redan död, ihjälkörd av en skåpbil utanför Collège de France, när hans senare "poststrukturalistiska" tänkande blev en vogue i Sverige.

Nietzschevägen hade inletts med Deleuzes bok från 1962, även om den inte nådde nämnvärd höjd förrän under sjuttioalet. I vissa esoteriska cirklar i Norden, såsom KRISredaktionen, hade sådant diskuterats länge. Se t ex den praktiska demonstrationen av intertextualitet som temanumret "Återkomster" (KRIS 19, juni 1981) utgör. Texten börjar utan rubrik på omslagets framsida, slutar på dess baksida och löper däremellan som en följd av textfragment, citat från många författare, från biskop Petrus Damiani på 1000-talet till Becket, med infogade texter, osignerade, av KRISredaktörernas egna händer.

Den utlöstes av hur Engdahl sa det han sa. Han var en för nutida svenska förhållanden ovanlig typ av kritiker, grundligt bildad och med anspråk på att skriva kritik vilken inte är hjälpgumma till litteraturen utan litteratur i egen rätt. Hans inträde aktualiserade risken för att kritiker med mindre investeringar i bagaget kunde förpassas till uppgiften att recensera main stream-böcker och berätta vad de handlar om och ifall de är bra eller dåliga.

Framför allt utlöstes dock poststrukturalismdebatten av var han sa det han sa: som nybliven medarbetare på DN:s kultursida. På nationalscenen med andra ord. Björn Nilsson, trotjänare på Expressens kulturredaktion, varifrån Engdahl hämtats till DN våren 1982, uttryckte senare sin harm över "att se en så stor talang så snabbt förvandlas till kronjuvel i Dagens Drygheter" (Expressen 820611). Det var samme Nilsson som (då Expressens kulturchef var på semester) tog tillfället i akt att ofördröjligen reagera på Engdahls anmälan och porträttera honom som en av våra dagars Erasmus Montanus, vilken vid de parisiska professorernas fötter lärt, inte att mamma är en sten, men väl att avskaffa författaren och läsaren så att bara språket blir kvar (Expressen 820531).

(Det kan finnas skäl att påminna om att vissa banor är typiska för kritiker på uppgång i Sverige, eller rättare sagt i Stockholm: från Stockholmstidningen över Expressen till DN är en inte ovanlig bana).

Varken Engdahl eller Nilsson tycks ha räknat med den uppståndelse som skulle följa på deras korta artiklar. Den senare insåg snabbt att utspellet var mindre välbetänkt och inkallade en överdomare, Tobias Berggren (Expressen 820610), vars artikel, rubricerad "Ett fridens ord om Engdahl och Nilsson", kan tolkas som en konkurrensbegränsande insats i spelet. Den inte alltför talrika kultursidesläsande publiken måste kunna nås av samtliga kritiker och en polarisering mellan avantgardekritiker och övriga förhindras. Berggrens artikel är ett mästerstycke i sin art, som leder tankarna till antropologers redogörelser för hur vissa särskilt respekterade familjer eller individer i händelse av en svårlöslig konflikt uppsöker för att med auktoritet uttolka doxa och sedvanerätt. Berggren sade det som "behövde sägas", dvs något som i viss mening fanns där redan i förväg (nämligen doxa) men som skulle ut-sägas, och inte av vem som helst. Envar skulle känna att det som sades var det rätta. Situationen kräver en suverän uttolkare, en som redan vet, och länge vetat, vad det är fråga om och vad de inblandade egentligen menar: "... vad Engdahl har att komma med är det sannerligen på tiden att författarna börjar lyssna på. Ty vad han menar är att litteraturen är språk, tal, retorik/.../". (Att Engdahl menar något annat, t ex att det utifrån Barthes eller Derridas position är avsevärd skillnad på litteratur och tal, spelar här ingen roll. Det är gesten som räknas.)

I en litterär form som bekräftade budskapet gjorde Berggren gällande att tvärsigenom västerlandets historia de magra och celebrala alltid grälat med de feta och jordnära - Don Quijote/Sancho Panza - samt att

det borde finnas plats för bägge sorterna. Genom att markera sin förtrogenhet med litterära traditioner, upphöjer han ämnet; han återfinner ett ställe hos Pessoa som Engdahl citerat och gör en filologisk kommentar: "Och han /Engdahl/ avslutar sin artikel med att citera den store portugisen Pessoas berömda första strof ur dikten 'Autopsicografia', där verbet fingir (uppfinna, skapa, hitta på, låtsas, osv) spelar en central roll." Låt vara att Engdahls lärdom är, som det heter, mer lättburen, men också Berggren är elegant, och slutorden är närmast performativa: "det vore idiotiskt att stöta ut honom."

Med andra ord överräcker Berggren inträdesbiljetten till Engdahl, och han gör det med all den auktoritet som fältet långt tidigare tilldelat honom (lektor åt Bonniers, renommé som språkmedveten och metapoet). Tänk om någon litteraturintresserad ung man som ingen hört talas om försökt uttala dessa ord! Löjliga tanke.

Om Berggrens subjektiva bevekelsegrunder, utom att ge Nilsson ett handtag, skall vi inte spekulera. Men faktum är att han tidigare vad gäller metapoetisk kompetens etc tilldelats en dominerande och dömande funktion inom kritikerfältet. När nu KRISskribenterna inträdde, ett inträde av sådan karaktär att det inte kan nonchaleras, och förhållandet till dem var något spänt, så stod Berggren inför valet att blåsa till strid och tillgripa ortodoxins diskurs eller att utfärda inträdesbiljetten. Han gjorde det senare, men på så sätt att han markerade sin överdomarposition och samtidigt att det bakom Horace Engdahl finns en lång tradition inom litteraturteorin, dvs inom litteraturkritikens fält, vilket således är intakt. Striderna kan fortsätta som förut. Inget artfrämmande har inträtt.

Dessa artiklar av Engdahl, Nilsson och Berggren utgjorde upptakten till vad som efterhand kom att kallas poststrukturalismdebatten. Flera av de närmast följande inläggen uttalade stöd för Berggrens ingripande som fröidsfurste. Snabbast var Mats Gellerfelt (SvD 820619). Berggren har rätt, menade Gellerfelt, man bör lyssna till Engdahl och den mest avancerade kritiken. Den poststrukturalistiska textteorin har "ju" dessutom diskuterats förut "inte minst på denna sida" (SvDs kultursida); det finns redan kritiker i Sverige som förmår inse att texter är beroende av andra texter och som kan förena teoretisk diskurs och praktisk interpretation: "en Otto Mannheimer, en Madeleine Gustafsson, en Anders Olsson och varför inte farbror Björn själv". Efter att på så sätt ha markerat vilka som har rätt att tala ansluter sig ändå Gellerfelt till Berggrens generösa ståndpunkt och slutar med uppmaningen "leve den sommarprunkande mångfaldens blommor." Men SvD är redan på efterkälken.

Ungefär samtidigt gick Magnus Ringgren, redaktören för den av Engdahl anmälda antologin, till motangrepp. Teoretikerna må "fara i sina teoriers jumbojets över mitt och författarnas huvuden. Vi här nere befinner oss åtminstone i ögonhöjd med varandra." (Expressen 820618). Detta motsatspar turnerades sedan i ett otal kultursidesartiklar under sommaren och hösten. Högt ställdes mot lågt, teoretiskt mot praktiskt, de franska textteoriernas höjder mot det svenska låglandet, författarna och "den konkreta texten".

Att de debatterande kritikerna och författarna använde denna polaritet för att karaktärisera personer - Engdahls kyla och förstorade hjärna mot Nilssons frustningar och goda hjärta - bör inte dölja att striden socialt sett gällde gränser mellan fält samt tillträdesregler och regler för in- och utförsel av symboliskt kapital från ett fält till ett annat.

Närmast svarade motsättningen mellan "högt" och "lågt" mot den mellan ett vetenskapligt fält och dagskritiken. Att så många debattörer tog parti för det "låga" kan läsas som en önskan att dagspressen måtte bevaras för inflöde av modeteorier och skrivsätt (och skribenter) från litteraturvetenskapliga universitetsinstitutioner och tidskrifter.

Man bör vara uppmärksam på att kategoriseringar som dessa är vapen i striden, sommaren 1982 nyttjade i synnerhet av dem som framträdde med anspråk på att befinna sig intill den jordnära polen, dvs närmare den verkliga verkligheten. På liknande sätt men med motsatt syfte använde Gellerfelt två år tidigare kategoriseringen språkmedvetenhet kontra politisk dito för att sortera in vissa kritiker och författare bland 68-generationens ringvrak, på förhand dömda att förlora åttiotalets kamper. Vill man försöka sig på en sociologisk undersökning av ett fält kan man inte utan vidare överta de kategoriseringar som är insatser i spelet man studerar.

De våldsamma reaktionerna på Engdahls första artikel som DN-kritiker tyder på att fältet redan tilldelat honom en i förväg konstruerad position som generationskritiker. Att påstå detta innebär inte determinism. Han kunde vägra. Sociologiskt formulerat: Engdahls habitus, bl a förståelsen av sig själv som marginalfigur och dekonstruktör, kunde tillåta honom att tacka nej till den prefabricerade position som väntade på att bli besatt. Och det var vad han gjorde. Han uttryckte obehag över hela situationen och över att betraktas som "hämnamen från planeten KRIS som kommit för att utplåna subjektiviteten från jordens yta". Han skrev aldrig den stora programartikel som "alla" väntade på 1982 och lät sig inte installeras i centrum av den litterära dagskritiken. Detta bör inte tolkas som den fria viljans triumf, utan hade samband med att han hade

råd därtill. Hans innehav av symboliskt kapital var så stort att han inte var tvungen hoppa på det första tåget.

Det finns alltså ingen anledning att förtränga "personlighetens" roll i kulturlivet, däremot all anledning att undersöka den. Tag ordet "kulturpersonlighet"! Det krävs så mycket tid, läsande, skrivande och socialt umgänge för att ta sig fram i kulturlivet att personen lätt kommer att identifieras med den position inom fältet som detta investeringsarbete gjort möjlig. I kulturdebatter blir därför attacker mot positioner oskiljbara från s k personangrepp på dem som besitter positionerna.

Därför gissar jag - men saken borde undersökas - att refuserade bidrag till kultursidorna skiljer sig från de antagna främst däri att författarna till de senare är mer kända. Det är inte manus som refuseras eller antas. Det är namn och relationer till andra namn, till positioner och till hela systemet av distinktioner och referenser inom fältet. Gör tankeexperimentet att kultursidesartiklar vore osignerade! Åtminstone vore det intressant om någon kulturredaktion tordes pröva den praxis som vissa vetenskapliga tidskrifter tillämpar, att varje manus granskas och refuseras eller antas innan kuvertet med författarens namnsedel bryts. När Johan Asplund förra året undersökte kultursidornas refuser fick han sig dem tillsända anonyma, vilket kanske var skälet till att han inte kunde finna att det skiljde sig nämnvärt från de publicerade artiklarna. Den viktigaste skillnaden fick han inte tillgång till, namnet. En skillnad noterade han dock, att de refuserade skribenterna framstod som mer "naiva"; vilket kan tolkas som att de är sämre rustade med det specifika språkliga kapital som ger avkastning på kultursidesmarknaden.

Poststrukturalismdebatten handlade således inte minst om vem som talade. Debatten kan tolkas som en reaktion på en social omgruppering, nämligen att redaktionen för den esoteriska och tidigare marginella tidskriften KRIS året 1982 nästan över en natt knöts till kulturredaktionerna runt om i huvudstaden. Horace Engdahl hade visserligen skrivit i Expressen tidigare, men när Arne Ruth våren 1982 flyttade över till DN som ny kulturchef tog han Engdahl med, och bekantgjorde att också Anders Olsson skulle skriva kritik i DN. I Stockholmstidningen och därefter i Expressen blir Carl-Johan Malmberg snabbt en ledande filmkritiker som skriver långa och analyserande artiklar om filmer som går kort tid eller inte alls i Stockholm (annars är det vanligare med korta artiklar om filmer som går länge). I radion får Horace Engdahl och Arne Melberg göra ett tiotal för svenska förhållanden ovanligt ambitiösa filosofiska entimmes radioessäer. Magnus Florin skriver litteraturkritik i BLM och Stig Larsson filmkritik. Den sistnämnde är därtill med romanen Autisterna en av årets mest uppburna debutanter. Gemensamt för dem alla är att de tillhör redaktionen för tidskriften KRIS. Också de svenska konstnärer (Jan Häfströms bilder, Margaretha Åsbergs dans) och de teman (Derridas dekonstruktioner, Barthes senare texter, kritiken av verkbegreppet m m) som de lanserat vinner genomslag hos den sk bildade allmänheten.

I och för sig var genombrottet förberett, vilket t ex framgick av reaktionerna, varav många avvärjande, på Anders Olssons essäsamling Mälden mellan stenarna hösten 1981. Karl Erik Lagerlöf uppfattade den som "den första stora manifestationen av en ny kritikergeneration för vilken konsten med stort K står i centrum" (DN 811023). På SvD hade man ett år tidigare kanske trott att man med Mats Gellerfelts och Carl Rudbecks inträde ryckt åt sig ett visst initiativ på den fronten.

4. Ett försök att förstå litteraturkritiken som ett intellektuellt fält

Det är dags att knyta samman en del trådar från redogörelsen för Mats Gellerfelts inträde 1980 och poststrukturalismdebatten 1982. Vi har uppehållit oss vid dessa händelser eftersom vi tror att studiet av nya dvs ofta unga inträdande - hur de är förberedda för sitt värv, det mottagande som de etablerade består dem med samt de strategier, orienteringsmöjligheter och rörelseriktningar som fältet erbjuder dem - kan vara en framkomlig väg för att rekonstruera strukturen och utvecklingstendenserna hos ett visst fält vid en viss tidpunkt. Låt oss nu rekapitulera skeendet och därvid (för att urskilja olika faser i utvecklingen) jämföra 1980 och 1982 års män, samt försöka oss på en sociologisk förklaring till det tidiga åttiotalets nyordning inom litteraturkritikens fält.

I Gellerfelts plädering för modernismens giganter, Joyce, Eliot, Ekelöf och den latinamerikanska romanen som föredömen kunde vi ideligen finna samma enkla tankefigur: det som skänker värde åt litterära verk är förbindelser med andra litterära verk. Vidare stod i Gellerfelts recensioner rätten att tala om litteratur på spel, jämte rätten att tysta dem som inte talar rätt, nämligen de skribenter på DN, BLM eller ord & bild vilka i sin kritik uttalar sig om annat än inomlitterära förbindelser. Varför bereddes Gellerfelt, 25-årig, tillfälle att skriva sådant i SvD vid ingången till åttiotalet.

"68"

Tio år tidigare hade en konsekvens av sextiotalets utbildningsexplosion varit att horder av tjugofemåringar funnit sig utestängda från sådana karriärvägar som en högre utbildning tidigare garanterat. Under femtio- och framför allt under sextiotalet hade det skett en våldsam expansion av sådan gymnasieutbildning som gav behörighet till universitets- och högskolestudier liksom av antalet högskole- och universitetsstudier. Senare delen av sextiotalet var en exceptionell period, då många fler än förr eller senare gick direkt från gymnasiet till högre studier. Det var en period då även den som hade halvdana gymnasiebetyg sökte sig vidare till högre läroanstalter. Denna nyrekrytering skedde framför allt från medelklassen och i någon mån från arbetarklassen, medan andelen barn från akademikerhem naturligt nog inte alls ökade i samma takt (de gick redan förut till universitetsstudier). (Jfr t ex Lillemor Kim: Att välja eller väljas. En studie av tillträdesreglerna och övergången från gymnasieskola till högskola. Stockholm: UHÄ 1983.)

Vår hypotes (inspirerad av Bourdieus undersökningar av franska förhållanden) är att de fenomen som brukar kallas "68" (men som för Sveriges vidkommande knappast inträffade i större skala före 1970) kan betraktas som uttryck för en "demografisk katastrof". Generationen utbildad på sextiotalet var förberedd för positioner som arbetsmarknaden inte kunde erbjuda. Deras familjer och de själva hade gjort stora investeringar i utbildning. För många av dem var det o-tänkbart att börja som låt säga tjänsteman i underordnad ställning i något företag för att så ägna ett par decennier åt att arbeta sig uppåt, så som kanske pappa gjort. (För vissa studenter inom partibyggarvänstern framstod visserligen en bit in på sjuttiotalet "proletariseringen" som en möjlighet; men då

gjorde man sig till arbetare för att tjäna en större sak och minst av allt för att "den långa vägen" stiga upp till det övre tjänstemannaskiktet.)

Åtskilliga kände sig i denna situation kallade att syssla med intellektuell eller kulturell produktion i vid mening: politik, konst, litteratur, teater, och att bidra till att skapa ett bättre liv och ett bättre samhälle. Deras habitus drev dem att söka sig till nya områden, men inte vilka som helst, utan sådana där denna habitus kom till sin rätt. Överutbildningen gjorde att man med tre betyg i litteraturhistoria och fil. mag-examen inte ens kunde räkna med att bli adjunkt i landsorten. (För att antas till lärarhögskolan krävdes dessutom i början av sjuttioalet spets i så gott som alla ämnen.) Så strömmade från universiteten, med examina som var mindre värda än tidigare (eller med avbrutna studier), dessa människor in på fälten för kulturell produktion och hävdade där sin rätt att delta utan att ha presterat det specifika investeringsarbete - klassikerläsningen, hundåren som free lance, sommarvikariatet på kulturredaktionerna, scenskolan - vilket tidigare utgjort förutsättningen för inträde och erkännande på litteraturkritikens, teaterns etc fält. Att t ex unga skådespelare hade underlåtit att investera i det slags kapital som var specifikt för teaterns fält framgick om inte annat av de frekventa uppbragta reaktionerna från etablerat teaterfolk:

- De nya teaterrelevorna saknar respekt för yrkeskunnad, de har inte lärt sig tala ordentligt, de har inte ens läst Ibsen, klagade Sif Ruud offentligt.

Nykomlingarna legitimerade sin rätt att syssla med och uttala sig om litteratur eller teater med hänvisning till sin politiska klarsyn. Röd men inte expert, om man så vill. De byggde med andra ord sin legitimitet

på allianser med andra fält, i synnerhet politikens och samhällsdebattens. De påverkade etablerade positioner som DNs kultursida, radio och TV, ord & bild och under en period t o m BLM. Men eftersom dessa positioner inte förslog skapade de egna. Stenciltidskrifterna och vissa förlag (Författarförlaget, Författares bokmaskin) skapades av författare och erbjöd publiceringsmöjligheter. (Detta var en ny situation, jfr början av sextioalet då avantgardetidskriften Rondo skapades av Bonniers.) Se här ett vittnesbörd från en som i det längsta propagerat för den tidens strategi och följaktligen på sistone blivit hårt ansatt:

"I slutet av sextioalet skulle författarna ut ur kammaren, ut på fältet, ut på verkstadsgolvet, ut i världen, ut i kulturpolitiken, ha ett ord med i laget när det gällde de egna angelägenheterna och de egna verkens öde efter att de lämnat manuskriptstadiet. "Författarmakt" var en talande titel på en essä av Björn Håkansson.

Författarcentrum med sin arbetsförmedlande och uppsökande verksamhet kom till, och många författare har sedan dess mött läsare på bibliotek, i skolor, vid poesifestivaler. Författarförlaget bildades och gav författare insikter i förlagsverksamhet och nytt inflytande på bokmarknaden."

(Marie Louise Ramnefalk, SvD 831017)

Samma mönster återfinns vi vid samma tid på andra områden än det litterära. Vid universiteten fanns institutionsgrupper och kritiska seminarier där vad som först tio-femton år senare skulle bli legitimerad universitetsvetenskap diskuterades. Centrumbildningar av skilda slag, liksom bildbyråer, konstnärs- och arkitektkollektiv, fria teatergrupper, musikrörelsen - allt kan ur ett sociologiskt perspektiv betraktas som medelklassens strategi för att undvika att deras barn, ställda inför examensinflationens realitet, deklasserades. Gemensamt för åtskilliga av dessa verksamheter är att inträdet sker, inte via formella meriter, utan via kooptation, dvs så att de redan insläppta själva, på grundval av den

subtila tillhörighet som bara kan avläsas i habitus och smak, utväljer de nya medlemmar som skall komma i åtnjutande av gemenskapen och arbetstillfällena.

Kort sagt: Nya inträdande, ofta respektlösa, dvs förberedda på annat sätt än som varit brukligt och i avsaknad av det fältspecifika kapital som tidigare krävts, strömmade in i och åstadkom oreda inom litteraturrens, teaterns med flera fält inom vilka hierarkierna sattes i fråga och kring vilka gränserna töjdes ut och luckrades upp. Samtidigt som inträdesreglerna och installationsriterna på så sätt sattes ur spel och det för varje fält specifika symboliska kapitalet blev mindre värt, blev allianser med andra fält desto mer betydelsefulla. Det blev möjligt att konvertera symboliskt kapital som förvärvats inom ett fält (i politiskt arbete, t ex) till kapital som var gångbart och gav utdelning inom ett annat fält. (Sven Nilsson har beräknat att samhällsinslaget på DN:s kultursida under sextiotalet ökade från 10% till 30%.) På andra områden än de i snäv mening intellektuella och kulturella skedde detsamma och nya yrkeskategorier som sysslade med terapi, rådgivning, eller hur man bör äta och se ut och finna själsfrid uppstod. Gamla yrken omvandlades, mest omvälvande en rad hantverksyrken - glasblåsarens, tapetserarens, bokbindarens, möbelsnickarens - där högutbildade män och borgarklassens döttrar strömmar in och skänker en helt ny social mening åt verksamheten. Glasblåsarskolan i Orrefors, tillkommen för att bereda utbildningsmöjligheter åt glasarbetarnas barn, fylls med mondäna konstglasblåsarinor.

Andra slår sig på kulturförmedling och liknande, ordnar seminarier och kurser, får uppdrag från stat och kommun.

80-talet

Sedan senare hälften av sextiotalet då utbildningsexplosionen kulminerade har normaltillståndet återvänt i mer än ett avseende. De tendenser till social utjämning bland de universitetsstuderande som kunnat iakttas fram till mitten av sjuttiotalet har därefter förbytts i sin motsats (jfr bl a Allan Svenssons undersökningar).

Enligt statistiken från perioden efter 1977 års högskolereform går allt färre av de gymnasiestuderande vidare till högre studier. Nedgången gäller främst de som har dåliga gymnasiebetyg; Lillemor Kims studier av effekterna av de nya bestämmelserna för antagning till universitet och högskolor tyder på att betyg f n betyder mer än någonsin, samtidigt som sambandet mellan betyg och social bakgrund tycks ha ökat. Lillemor Kim påpekar vidare att det framför allt var mellanskikten som gynnades av utbildningssektorns expansion under sextiotalet. Det är också mellanskikten som förlorat mest på utvecklingen under senare år då klyftan växt mellan antalet behöriga sökande och antalet intagna till högre utbildning. (Varken överklassen eller arbetarklassen har i lika hög grad påverkats av dessa svängningar: Den förra placerar kort sagt nu som förr sina barn i högre utbildning, den senare ökade under sextiotalet aldrig sin användning av universiteten i samma takt som mellanskikten och hade därmed mindre att förlora när antalet studerande sedan började sjunka.)

Det finns tecken på att inte bara den sociala utan också den geografiska utjämningen (som har visst samband med den sociala) vänt till sin motsats. Efter uppsvinget under sextiotalet i samband med utbyggnaden av Umeå universitet är nu Västerbotten och Norrbotten den region där antalet nyinskrivna minskar mer än på andra håll. Om vi dessutom håller i

minnet att universitetet och högskolan i denna del av Sverige rekryterat en ovanligt stor andel studerande från lägre social skikt, kan vi skönja en sociologisk förklaring till ett ideologiskt fenomen som Göran Häggs roman om Boteå (läs: Umeå) i vilken han raljerar med en överlevande sextiotalsvänster i snickarbyxor och med det löjeväckande påhittat att placera ett akademiskt lärosäte i en så nordlig utmark.

Utöver den förändrade sociala (och geografiska) rekryteringen kan vi möjligen redan iaktta vissa "output-effekter" av intresse i sammanhanget. Universitetets omvandling i riktning mot en förlängd yrkesförberedande gymnasieskola kan, i kombination med att mediavärlden som arbetsmarknad slutat expandera, ha inneburit att färre människor lämnar universitetet utrustade med högtflygande allmänkulturella ambitioner och vilja att slå sig fram som så kallade fria intellektuella; ett hejdat inflöde av annorlunda förberedda deltagare i spelet är kanske ett vanligt villkor för att de intellektuella fälten skall kunna stabiliseras, gränser stängas och fältens autonomi återupprättas.

Gissningsvis har universitetsinstitutionernas och i synnerhet grundutbildningens ställning i det intellektuella livet försvagats, medan i stället miljöer kring tidskrifter, forskargrupper och andra "think-tanks" blivit positioner där intellektuellt kapital ackumuleras och där rekrytering av nya medlemmar sker med hjälp av kooptation.

De nämnda betingelserna och fler därtill bör studeras för att den undersökning vi här skisserar skall kunna genomföras. Här får vi nöja oss med att formulera hypotesen: Från slutet av sjuttioalet börjar fälten för kulturell produktion att kontrahera och gränserna till andra fält att stängas. Nya inträdande avkrävs ånyo investeringar i det slag av

lö b a

symboliskt kapital som är specifikt för fältet i fråga. Av den som inträder i exempelvis litteraturkritikens fält krävs åter hemmastaddhet i detta fälts (eller mer allmänt: det litterära produktionsfältets) egna traditioner och diskussionsteman, eller åtminstone en ådagalagd vilja att hävda att sådant är viktigt.

Med andra ord: Fälten för kulturell produktion återvinner i början av åttiotalet den autonomi som försvagats under tioårsperioden dessförinnan. Vi skall nu försöka visa att detta inte skedde i ett slag, utan stegvis.

Förhållanden mellan fält

Vi har sett hur fältet vid denna tidpunkt tilldelade Mats Gellerfelt strategin att fördöma gränsupplösningarna - mellan konst och politik, litteratur och privatliv, skrift och tal (SvD 801003), författare och publik - varvid han samtidigt fördömde de något äldre konkurrenter som på andra kulturredaktioner byggt sina positioner just på gränsöverskridanden och allianser med utomlitterära fält. Strategin gick ut på att urholka värdet av de investeringar som berett deras väg till dessa positioner och på så sätt ifrågasätta deras rätt att tala och döma om litteratur. För de nya inträdande gällde vid denna tid att hävda att samhällsengagemanget varit lika övervärderat på den intellektuella börsen som kännedomen om inomlitterära traditioner och uttrycksmedel varit undervärderat. Därför alla beskyllningar mot DN-skribenter för att omhulda pornografi och prostitution, knarkliberalismen och flumpedagogiken, kvinnosaken med mera sådant.

Gellerfelt var tvungen att ta i. Också andra jämnåriga pretendenter inom kulturella produktionsfält (som Klas Östergren, enligt Lennart Bromander i ett radioprogram 831123) har vittnat om hur svårt det var att ta sig fram i bakvattnet efter "68-generationen".

Hans insatser är för oss särskilt intressanta eftersom de så tydligt illustrerar att återgången till normaltillståndet, återupprättandet av fältets autonomi och gränsstängningen inte skedde i ett slag utan i etapper. Samtidigt med att Gellerfelt framhäver att litteraturens egna värden är de som bör räknas tycks han synnerligen beroende av allianser med andra fält, inte minst politikens och samhällsdebattens, dvs att förhålla sig till de strider som där utkämpas: att även i egenskap av

litteraturkritiker uttala sig i narkotika-, försvars- och skolfrågan, eller om mediavänstern, socialdemokratins svek, pornografin, dränkandet av vietnamesiska båtflyktingar med flera frågor på dagordningen. (Andra exempel på samma fenomen kan hämtas t ex ur den samtidigt nystartade tidskriften Attiototal, som till att börja med anknöt till det mesta som rört sig i tiden och inte ens förmådde klippa banden till den s k socialrealismen.)

Detta behövdes inte ett par år senare då Horace Engdahl, Anders Olsson, Carl-Johan Malmberg och några till ur redaktionen för tidigare marginella tidskriften KRIS knöts till kulturredaktionerna runt om i huvudstaden, en social omgruppering som på debattens nivå motsvarades av den s k "poststrukturalismdebatten" sommaren 1982. Dessa 1982 års män skulle aldrig komma på den vulgära tanken att uttrycka åsikter i alla möjliga ämnen på tapeten. De var ovanligt välförsedda med det slags symboliskt kapital som är specifikt för kritikens fält: kunskaper om form, stil och genrer och om utgången av tidigare strider om litteratur och kritik jämte förtrogenhet med de senaste striderna i Paris och Berlin, vid Yale och Johns Hopkins universiteterna - allt det som gjort fältet till vad det är idag. 1982 hade gränserna stängts så mycket att sådana investeringar avkrävdes nya inträdande.

Förloppet kan tolkas så att litteraturkritikfältet återvinner sin autonomi. Detta gäller även självständigheten inom det litterära produktionsfältet, nämligen självständigheten i förhållande till den (skön)litterära produktionen. Som ny kritikergeneration hade Engdahl med flera ingen författargeneration i följe, bara något enstaka namn, främst Stig Larsson. De markerade snarare förbindelser med dansen (Margaretha Åsberg) och bildkonsten (Jan Häfström). Tidskriftens allianser med bildkonsten

framgår för övrigt redan av bruket av bilder vid redigeringen - det är minst av allt fråga om "illustrationer" till texterna. Vid ett tillfälle utställdes KRIS-nummer på ett konstgalleri i Malmö.

Det i förhållande till sjuttio-talet mest iögonfallande återupprättandet av gränser gäller gränsen mot politikens fält. Här framträder skillnaden tydligt gentemot den föregående generationens strävan att överbrygga gränserna mellan det politiska och de intellektuella fälten, eller, med andra ord, att överföra symboliskt kapital från det förra till det senare. Men också gränsen till det akademiska fältet, närmast den svenska institutionaliserade litteraturvetenskapen, är intressant. Vid en jämförelse med Frankrike tycks de svenska gränserna paradoxalt nog i vissa avseenden vara mer välbevakade. Ledande svenska politiker utger inte gärna diktsamlingar. Möjligen innan den politiska karriären inleds (Stellan Arvidsson) eller i samband med att den med buller och bång avslutas (Per Ahlmark). När de skriver är det sällan alstrens litterära kvaliteter som uppmärksammas. Åtskilliga ledande politiker har akademiska meriter bakom sig men deltar, sedan de väl intagit positioner inom det politiska fältet, sällan i striderna inom det akademiska fältet; och förmodligen än mindre nu än tidigare. När Per Garthon försökte gränsla de akademiska och politiska fälten vållade det ett buller som inte bara kan ha med avhandlingens kvalitet att göra (att en avhandling anses dålig räcker inte för att utlösa så starka reaktioner).

Inte ens med universitetslivet hade KRIS-redaktörerna, trots att de ofta skälldes för att vara akademiska, särskilt välutvecklade allianser. Snarare var de utträngda, nämligen från litteraturvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet. I ett land som Frankrike med mer autonomt universitetsfält fördes motsvarande diskussioner i föreläsningssalar och

seminarierum. I Sverige har litteraturvetenskapens ämnesföreträdare förlorat den position i den offentliga kulturdebatten som de hade under första hälften av seklet. Några av de mest etablerade och konservativa bland litteraturhistorieprofessorerna skriver i Svenska Dagbladet, men lägger sig där inte i frontstriderna utan torde fungera lugnande för en äldre publik som vill känna igen sig.

Denna tämligen skarpa gräns kanske bidrog till att motsättningen universitetsfält/dagskritik blev så viktig i poststrukturalismdebatten, som regel dock, som vi sett, förklädd till motsättningen högt/lågt, teoretiskt/praktiskt, de franska textteoriernas höjder/det svenska låglandet där författarna och "den konkreta texten" hör hemma. Någon gång talades mer sociologiskt klarspråk som när Magnus Ringgren klippte till med: "Om den /poststrukturalismen/ leder så långt som till avhandlingar av något värde får vi ännu se" (Expressen 820618). Så fick han sagt dels att Engdahl m fl egentligen hör hemma inom universitetsfältet och inte har med dagskritiken att skaffa, dels att de - detta skrevs innan Anders Olsson lagt fram sin avhandling Ekelöfs nej - inte varit särskilt snabba eller lyckosamma i universitetsmeriteringen.

Att så många debattörer 1982 reagerade surt på Engdahls, Olssons med fleras inträde berodde nog inte främst på vad de uträttat eller inte uträttat inom universitetsfältet utan snarare på att de förkroppsligade risken för okontrollerad införsel av vad som, åtminstone från kritikerkollegernas horisont, uppfattades som ett akademiskt fält (låt vara att det inte var fråga om svensk normalvetenskap). En del av förebråelserna gällde mindre vad de skrev än att de skrev i dagspressen - och till och med i DN - i stället för i tidskrifter som ingen behöver bry sig om.

Det finns skäl att jämföra de strategier som fältet tilldelade 1980 och 1982 års män.

Såväl Gellerfelt som Engdahl förespråkade litteraturens autonomi, men den förre tog strid för hela det litterära produktionsfältets autonomi och gav uttryck för att åtskilliga substantiella tankefigurer som kan ligga nära till hands för författare - det gällde den traditionella, av Barthes kritiserade verkestetiken; även Gellerfelts frekventa bruk av adjektiv som "sann", "verklig" signalerar substantialistiska grundantaganden - men som attackerades av Engdahl med flera, vilkas omsorger i stället gällde litteraturkritikens fält: kritiken skulle bli litteratur i egen rätt, inte konsumentupplysning eller en liten parasit på litteraturens kropp. Engdahl med flera avstod från att formulera storstilade program för hur litteratur bör skrivas och anslöt sig närmast till Barthes misstro mot en "klumpig ranglista i modernitetens namn" (KRIS Nr 28, mars 1984, s 49).

Ironiskt nog tycks de som är förberedda för att göra grovjobbet - de som sticker ut hakan och riskerar att göra bort sig och som uppfattas som vulgära trots att de faktiskt bidrar till att föra in nya teman i debatten och kanske framför allt tar sig an den polisiära funktionen att avföra gamla teman från dagordningen - inte vara de som är bäst förberedda att sedan besätta de centrala positioner de bidragit till att upprätta. I stället inkallas andra som är bättre rustade med symboliskt kapital.

Gellerfelt fungerade möjligen som reagens snarare än som katalysator, dvs han fällde ut vad som redan fanns i soppan. Ändå tror jag att han verkligen bidrog till att den position upprättades som 1982 föreföll vakant och prefabricerad för en Engdahl eller Olsson.

Vi kan formulera en hypotes. Kanske är det omvänt så att de som besitter mest av fältspecifikt symboliskt kapital är de som är sämst rustade att anföra gränsstriderna. Möjligen helt enkelt för att bättre framtidsmöjligheter än att agera King vid gränspolisen står dem till buds.

De däremot, som är allra mest militanta i gränsstriderna och som därmed naturligt nog fördelar insatserna och samtidigt riskerna genom att strida vid gränserna till ett flertal fält, tycks vara sämre rustade med det specifika symboliska kapital som krävs inom vart och ett av fälten.

Detta torde gälla de etablerade vilkas strategier går ut på att förskjuta debattens centrum (Jan Myrdal, Lars Gustafsson) lika väl som uppkomlingen vars strategi går ut på att placera sig i detsamma. Få svenska ämnesföreträdare vid de litteraturvetenskapliga, historiska eller statsvetenskapliga institutionerna skulle räkna Jan Myrdal som sin kollega trots att han ofta deltar i strider som berör deras eget fält, och Lars Gustafsson är inget stort namn inom det svenska filosofiska fältet. Däremot åtnjuter bägge renommé som skönlitterära författare inom det litterära fältet, men där deltar de knappast i gränsstriderna utan är snarare placerade i centrum.

De som besitter tillräckligt mycket av fältspecifikt kapital har möjligen inte behov av kampen för att exkludera konkurrenter och andra gränsstrider. För dem kan en alternativ strategi vara att transformera stridsfrågor, diskussionsämnen och symboliskt kapital från andra fält till det egna. Engdahls strategi inkluderade försök att undvika att bli placerad (poststrukturalism, vad är det?) och han avhöll sig sommaren 1982 från att skriva den stora programartikel som "man" kunnat kräva från en uppmärksam pretendent. Denna aristokratiska hållning, betingad av att Engdahl hade råd, råd att vänta, skall jämföras med Gellerfelts böjelse

att i samband med sitt inträde som litteraturkritiker göra program av allting, agera dörrvakt (Äntligen en författare som förstår att språket är viktigt! markerar insläpp) och knyta allianser med positioner inom en rad andra fält.

Möjligen kan skillnaden i hållning tolkas så att Gellerfelts insatser inte bara fungerade som insatser i producenternas, dvs de övriga litteraturkritikernas spel. Det ständiga åkallandet av de mest allmänt erkända modernisterna, Eliot, Joyce, Ekelöf, kunde knappast imponera på professionella litteraturläsare. Sådana brukar ha bråttom att säga något som inte återfinns i gymnasiets litteraturkurs, gärna något om mindre kända namn vilka föregriper en utveckling som skall komma, eller hos de mer bekanta författarna något litet fragment eller marginellt yttrande. Att de som lyckas med sådana strategier vinner stort anseende - inom fältet, väl att märka; utomstående uppfattar dem som snobbar - kan bero på att de tillför distinktioner som berikar spelet och underlättar, också för konkurrenterna, att fortsätta spela. Den däremot som säger alltför triviala eller välbekanta ting vållar irritation eftersom han uttömmar spelet, reducerar problemen till frågor som behandlas inom andra fält och förkortar i stället för förlänger striderna.

Därför kan möjligen Gellerfelts insatser ha varit riktade inte till avantgardet, utan till den så kallade bildade allmänheten. Vi bör då hålla i minnet att striden mellan DN:s och SvD:s kultursidor inte bara är en inbördes gubbamätning utan också en kamp om knappa resurser, närmast och mest akut om nya universitetsutbildade läsargrupper till vilka man säljer inte bara tidningen utan därtill en känsla av delaktighet i Kulturen.

Ett annat sätt att beskriva samma förlopp är att betrakta Gellerfelts verksamhet i början av sin kritikerbana som "vulgarisering" i Bourdieus sociologiska (icke-värderande) mening, ^{det vill säga utförelse} av teman och termer från en diskussion som förts inom trängre kretsar såsom KRIS-redaktionen till en massmediaoffentlighet. Risken med denna strategi är givetvis att man klassas som "vulgär" i gängse mening. Möjligen är det här, i förhållandet till läsarna, marknaden, som vi har att söka roten till en tydlig motsättning i Gellerfelts recensioner 1980: dels utbjuder han en litteratur- och kulturförståelse med anspråk på att befästa västerländska traditioner, dels är han synnerligen uppskattande inför den Derrida- och Barthesinspirerade diskussion, dvs de försök att dekonstruera samma traditioner som the coming men inom KRIS-redaktionen vid denna tid ägnade sig åt.

Enligt Gellerfelt bör litteratur vara beroende av annan litteratur, han är normativ på ett sätt som vore Engdahl främmande. Enligt den senare, som undviker att skriva recept åt författarna, är texter, vare sig vi vill eller inte, beroende av andra texter och språk, och inte bara av traditionens kanon av erkända verk utan av alla möjliga texter och språk; han förebrår inte författarna att de undlåter att fläta in citat ur världslitteraturen i sina verk utan han förebrår dem deras naiva självförståelse, deras syn på litteratur som uttryck för författarens individuella jag och vilja och som ett meddelande avsänt av författaren till läsaren.

Kanske var Gellerfelts funktion att slå ut gamla positioner snarare än att besätta en ny. Hur som helst är det uppenbart att de ståndpunkter han gjorde till sina utövade avsevärd dominans bland yngre litteraturkritiker under ett par år i början av åttiotalet. Dominans är ett intressant begrepp. Dominans implicerar tvång att förhålla sig till det - och de - som dominerar. De yngre litteraturkritikerna sympatiserade långt ifrån

alltid med ståndpunkter som Gellerfelt, och inte bara han, förfäktade vid denna tid - men de tvangs förhålla sig. (De äldre och mer etablerade behövde inte låta sig störas i samma grad.) När exempelvis Ragnar Strömberg skriver om Ernesto Sábatos stora roman Om hjältar och gravar och vill legitimera realism och socialt engagemang - dvs raka motsatsen till Gellerfelts intention - tvingas han i sin slutklämma ställning till de teman som Gellerfelt m fl tvingat på honom. Därmed slutar hans recension på ett sätt som, för den som inte följt SvDs kultursida, måste framstå som slutet och obegripligt:

"Den latinamerikanska litteraturen tycks innehålla precis hur många sådana här monumental-total-konstverk som helst. Men den är inte världens ledande romanlitteratur för att den är experimentell och fantastisk - den är ledande för att den uppstår ur och i primära sociala och mänskliga konflikter, att den skrivs av tid och blod."

(Ragnar Strömberg i Expressen 820507)

Ännu ett exempel: Magnus Ringgren gör 1983 gällande att mer av argentinarerna Julio Cortázar bör översättas till svenska. "Ty Cortázar är en stor författare även om han inte är så 'latinamerikansk' som vissa kanske skulle önska" (Aftonbladet 830104).

Ett pris som Gellerfelt fick betala för denna sociala framgång var en hel del avvärande och sociologiskt intressanta reaktioner från kritiker och litteraturvetare med mer kulturellt kapital i bagaget, också sådana som han själv ägnat sina hyllningar: Lars Gustafsson, Horace Engdahl. Ett av den förres tjuvnyp är värt att citeras:

"I sin recension den 15 aug. av Bengt Söderberghs fina återkomst, romanen "De gåtfulla barrikaderna", överraskar Mats Gellerfelt alla musikkvänner med att plötsligt betvivla att det preludium av François Couperin le Grand, som lånat romanen dess titel, verkligen existerar.

Det är litet förvånande att Gellerfelt, som i artikeln framstår

som en beundrare av Couperin och som i likhet med författaren till Couperinartikeln i "Tonkonsten, Internationellt Musiklexikon" (Stockholm 1955), är av den uppfattningen att den store Bach beundrade Couperin, inte har lagt märke till ett av hans mest beundrade cembalostycken. Det förekommer först i andra boken av hans "Livre de Pièces pour clavecin" (1717). (Av obegriplig anledning envisas både den ovan nämnda standardhandboken och Gellerfelt med att kalla det "Pièces de clavecin". Jag förstår inte varifrån någondera har fått det.)

Det är faktiskt inte första gången en svensk författare inspireras av detta mästerliga preludium. År 1961 kom nämligen en av Östen Sjöstrands allra viktigaste tidiga diktsamlingar, "De gåtfulla hindren".

(Lars Gustafsson, SvD 830818)

Det sociologiskt intressanta är att Gustafsson berörs illa, inte av vad Gellerfelt säger i sak (den felaktiga sakupplysningen kunde ha rättats utan så mycket krumbukter), utan av att denne fuskat genom att skaffa sig alltför lättillgänglig, dvs icke särskiljande, handbokskunskap. Det är en reaktion som förefaller typisk. En kritiker med mer kulturellt kapital i bagaget erfar risken för att hela (också den egna) verksamheten skall svepas i ett löjets skimmer eller att yrkeshemligheter skall röjas; ungefär så som börs magnater ur de gamla fina familjerna reagerar mot färskare rövarbaroner på jakt efter snabba klipp vilkas uppkomlingsfasoner får hela finansvärlden att framstå som obskyr.

Det förekommer undantag från regeln att de som känner sig kallade att utkämpa de "vulgära" gränsstriderna sällan är rustade för att inta de centrala positioner de gör anspråk på. Även en investering på kredit, utan alltför mycket eget symboliskt kapital i botten, kan ge utdelning i form av en central position - nämligen om den nye inträdande innan alltför många år gått lärt sig det han från början utgav sig för att kunna; och genom att vistas inom fältet får den läraktige rika tillfällen att öva

sig, gå på minor och lära sig spelets regler. Gellerfelt "mognade" snabbt. Samma Anna Westberg som bragte honom att "vomera" i Jakobs stege 1/2 1980 intervjuade han i SvD i slutet av ^{samma år} när hon av tidningen tilldelats en litterär bragdmedalj. Han far på kongresser och skriver modererade artiklar om Joyce- eller Faulknerforskningens aktuella läge. De alltför uppenbara legitimeringsgreppen blir mer sällsynta i hans recensioner, även om han fortfarande 1984 kan skriva så här i en recension av Oscar Hemers Coyote (Hemer är för övrigt en av de få nykomlingar som vann inträde vid DNS kulturredaktion under senare hälften av sjuttio-talet):

"Det finns naturligtvis en mycket gammal 'flummartradition' inom den 'fina' litteraturen, man behöver ju bara peka på romantikernas och symbolisternas försök att träda in i nya och konstnärligt berikande världar med hjälp av droger." (SvD 840111).

Att också "poststrukturalisterna", 1982 års män, utövade dominans åren efter 1982 kan studeras i många recensioner i huvudstadspressen. Bengt Holmqvist förhåller sig i DN 840124 till dem genom att betona att Magnus Ringgren (samme man som redigerat den antologi från 1982 som utlöste "poststrukturalismdebatten") inte är underlagd deras dominans utan uttrycker "ett mer moget än modebetonat medvetande om att 'allt är skrift' och att vinterns ylle och äckelblåst inte utgör några undantag." Han, Bengt Holmqvist, förhåller sig således ändå, trots sin etablerade position inom fältet.

Vidare kan dominansen innebära att vissa ståndpunkter omfattas och uppfattas som självklara, naturliga, som rätta och riktiga helt enkelt. När detta skrivs, i maj 1984, läser jag i kvällstidningen en artikel om Ekelöf som inleds: "Vid mitten av 70-talet var konstkritiken hårt polariserad", somliga ville stympa konsten för något socialt eller politiskt syftes skull; "idag känns det lyckligtvis lättare att andas" (Sören Eng-

blom Aftonbladet 840519). Och i radions Kulturfönster noterar Mats Arvidsson (840522) i det intellektuella konstlivet i Helsingfors tecken på att "gränserna håller på att öppnas efter 70-talets dominerande socialrealism". Detta gäller gränserna mot utländska inflytanden, och även de tidigare så hårda gränserna mellan målare, grafiker etc börjar lösas upp. Det blåser friska vindar, i Helsingfors verkar allt möjligt, säger Arvidsson. Inom de konstnärliga fälten, skulle vi vilja tillägga.

Betraktade ur det perspektiv vi här har provat har gränserna mellan olika sociala fält tvärtom hårdnat. Men reaktionen, upplevelsen av frihet, är intressant: när fronter flyttas uppfattas detta av många (dock inte av dem som förlorat på affären) som att debatten blivit mer "öppen".

Att vissa nya ting kan sägas eller göras innebär visserligen samtidigt att annat inte kan sägas eller göras, men så behöver inte agenterna uppleva situationen. Vid det totala sammanfallet mellan habitus och position, dvs mellan de dispositioner agenten bär med sig i sin kropp och bakom sitt pannben och den sociala position inom fältet som han besätter, uppfattas detta sammanfall som frihet: han skriver exakt sådan kritik han önskar skriva. Kulturen känner inga gränser, brukar det heta bland kulturproducenter med universalitetsanspråk. Då fungerar fältets dominans som allra effektivast.